

УДК 81'139+81-117/119+81'33

ББК 81

КОРПУСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСКУРСУ: СТАНОВЛЕННЯ, СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

КРИВЕНКО Г.Л.

Київський національний лінгвістичний університет

Історія контактів між корпусною лінгвістикою та аналізом дискурсу налічує вже понад два десятиліття. Попри те що їхні зв'язки ніколи не були гомогенними через суттєві відмінності в низці вихідних положень, через постійне урізноманітнення теоретичних узагальнень і методичного інструментарію в кожній з названих галузей, а також через глибинні парадигмальні зсуви в мовознавстві загалом, прибічники зближення цих дисциплін відзначають досягнення синергії у корпусних дослідженнях дискурсу. Авторка статті аналізує минуле й сьогодення корпусних досліджень дискурсу, обґрунтовує доцільність подальшої теоретичної та методологічної інтеграції корпусної лінгвістики й дискурсознавства на шляху до створення нових можливостей для трансдисциплінарних досліджень у сучасному мовознавстві.

Ключові слова: корпусна лінгвістика, дискурс-аналіз, дискурсознавство, лінгвометодологія, трансдисциплінарні дослідження.

Relations between corpus linguistics and discourse analysis have been evolving for over two decades. Although they have never been cloudless due to some initial fundamental differences as well as an ever-diversifying theoretical and methodological landscape within each of the fields and some tectonic paradigmatic shifts in linguistics at large, their proponents claim that these areas of research have achieved a point of synergy. The author of this article examines the past and the present state of the art and argues that the further theoretical and methodological integration of corpus linguistics and discourse studies opens up new possibilities for transdisciplinary research in contemporary linguistics.

Key words: corpus linguistics, discourse analysis, discourse studies, linguistic methodology, transdisciplinary research.

Поліпарадигмальний статус мовознавства [8, с. 228], дослідницький холізм, плюралізм і релятивізм [9, с. 24–25], властиві лінгвістичним студіям у просторі функціонального підходу до мови – у широкому його розумінні [44, с. 7], сприяли фундаментальному переосмисленню сучасного стану та перспектив розвитку науки про мову. Одним з виявів реінтерпретації сучасної лінгвістичної епістемі в епоху “пост-”, за спостереженнями О.П. Воробйової [5, с. 42–44], є “формування наскрізного феноменологічного та / або методологічного ракурсу”, що уможливорює сполучення комплементарних гіпотез і методик, запозичених з однієї чи різних наукових парадигм, “як основи для розбудови якісно нового порядку з наявного розмаїття”. Одним із таких наскрізних методологічних ракурсів мовознавства у XXI столітті має всі шанси стати корпусний підхід до досліджень дискурсу.

Актуалізації корпусних досліджень дискурсу на сучасному етапі розвитку мовознавства передували принаймні дві очевидні тенденції. З одного боку, звернення (повернення на новому щаблі розбудови науки про мову) до квантитативного аналізу мовних даних (і ширше, даних, що становлять так звані цифрові гуманітарні науки [62]) є виразним трендом у закордонних лінгвістичних дослідженнях останніх років, що охопив різноманітні мовознавчі напрями й не обмежується окремими теоретичними платформами (напр., див. роботи [25; 30; 35]). Безперечно, формуванню цього тренду сприяє бурхливий розвиток інформаційних технологій, які вможливили наявність та відносну доступність програмного забезпечення для потреб корпусної лінгвістики. З іншого боку, у XX столітті відбуваються антропологізація науки

загалом та лінгвістичний поворот у гуманітарних студіях, який, зокрема, виразно виявився в роботах Л. Вітгенштейна, К. Леві-Строса, Ж. Лакана, М. Фуко, Ж. Дерріди, Е. Гофмана, К.О. Апеля, Ю. Габермаса. На передній план виходять різноманітні проблеми комунікації, а саме питання про роль природної мови в соціальній взаємодії, зв'язок між лінгвокомунікативними і соціальними практиками тощо.

Метою цієї статті є критичний огляд становлення корпусного підходу до дискурсу, стану корпусних досліджень дискурсу в сучасному мовознавстві та перспектив формування й розвитку корпусної дискурсології як трансдисциплінарної сфери досліджень для галузей лінгвістики, що опікуються проблемами мови й суспільства. **Актуальність** обраної проблематики зумовлена тим, що останнім часом застосування методів корпусної лінгвістики для аналізу дискурсу стрімко поширюється в зарубіжному мовознавстві (див. огляд у [18, с. 6–12]), проте й досі не отримало належної уваги з боку українських учених. Отже, запропонована стаття має на меті хоч би частково заповнити цю прогалину у вітчизняній лінгвістиці. Передбачено вирішення таких завдань: 1) виявити ключові напрями досліджень дискурсу з опорою на інструментарій корпусної лінгвістики на тлі реінтерпретації сучасної мовознавчої епістеми; 2) проаналізувати сучасні публікації закордонних і вітчизняних науковців у межах окресленої проблематики; 3) розкрити причини труднощів, які виникають у зв'язку з проведенням корпусних досліджень дискурсу; 4) запропонувати кроки для подальшої інтеграції галузей корпусної лінгвістики і дискурсології.

Об'єктом нашої розвідки є досвід системного поєднання корпусного аналізу та аналізу дискурсу в лінгвістичних студіях, а **предметом** – теоретико-методологічні засади такого поєднання. Зазначимо, що методологію, слідом за М.Г. Ярошевським [12, с. 329], ми розуміємо як “систему загальних принципів (способів) організації й трактування знання, а не тільки теоретичні постулати, на яких воно базується”, а метод і методику визначаємо за І.В. Арнольд [1, с. 8–9] відповідно як підхід до систематизації матеріалу і сукупність прийомів спостереження, експерименту та опису. У зв'язку з цим прикметник *методологічний* в статті вживаємо щодо методології, а *методичний* – стосовно методики або методу. Дослідження проведено **на матеріалі** спеціалізованих монографій і наукових статей, що вийшли друком у провідних видавництвах Європи та США в останні роки, а також відповідних наукових статей у сучасній українській періодиці.

Практика використання методів і процедур корпусної лінгвістики для аналізу дискурсу, тобто контекстуалізованого зв'язного мовлення в широкому розумінні (проблемність визначення терміна *дискурс* як об'єкта дослідження та поняття контексту в заданому ракурсі залишається переважно поза увагою в цій статті), зародилася як відповідь на звинувачення дискурсологів у відкиданні набутих формальної лінгвістики, браку лінгвістичного підґрунтя для інтерпретації текстів та обмеженому обсязі аналізованого мовного матеріалу (див. докладніше у [59, с. 201–202]). Історія корпусних досліджень дискурсу налічує понад чверть століття. У цьому часовому проміжку виділяють декілька стадій становлення корпусних досліджень дискурсу. Проте розвиток цих досліджень аж ніяк не можна вважати лінійним і гомогенним, тому доцільніше говорити про декілька напрямів корпусних досліджень дискурсу, кожен з яких характеризує чітко формулювання проблеми, що великою мірою зумовлено: 1) моделлю дискурсу, покладеною в основу аналізу; 2) типом корпусу, за допомогою здійснюють аналіз; 3) ступенем залучення корпусних даних на різних етапах дослідження. Межі цієї статті не дозволяють детально зупинитися на історії становлення корпусних досліджень, тому лише схематично окреслимо чотири дослідницьких напрями, які вважаємо найбільш значущими в означеній сфері (пор. [18, с. 6–8; 32, с. 175–182; 55, с. 216–225]). Для потреб цієї розвідки умовно назвемо їх: традиційний, жанровий, критичний, еkleктичний.

Традиційний напрям. Характерно, що піонером корпусних досліджень дискурсу сучасні вчені [18, с. 6; 24, с. 1–6; 45, с. 9–12;] вважають Дж. Сінклера, який разом з колегами

з Бірмінгемського університету торував стежки на нивах дискурс-аналізу, розвиваючи положення соціально орієнтованої граматики М.А.К. Галлідея [36], та корпусної лінгвістики, поглиблюючи відомий постулат Дж. Фьорта [31, с. 11] про сполучуваність лексичних одиниць та акцентуючи увагу на корпусній лексикографії. У часи, коли аналіз дискурсу й корпусний аналіз сприймалися як такі, що мають мало спільного, Сінклер називав їх “стовпами-близнюками лінгвістичних досліджень” (twin pillars of language research) [56, с. 10]. Обстоюючи корпуснозумовлений (corpus-driven) підхід до лінгвістичних досліджень та потребу опори на великі за обсягом колекції текстів, доступні для комп’ютерної обробки, Дж. Сінклер передбачав, що масштаб закономірностей, які можна встановити за допомогою корпусного підходу до усного й писемного дискурсу, більший за той, що перебуває у звичному полі зору лінгвістів. Протиставляючи дослідження мови й дискурсу, він також закликав до розробки моделі дискурсу, “що є специфічною для дискурсу, а не базованою на висхідній проекції описових процедур (на відміну від низхідної проекції, спрямованої на опис мовної форми – Г.К.), незалежно від того, наскільки подібними видаються ці закономірності” [там само, с. 12]. Разом з тим, “бірмінгемці” виходили з формального розуміння дискурсу як утворення, структурно більшого за речення або за частину складного речення [58, с. 1; пор. 39], а вивчення дискурсу на практиці зводилося до аналізу структури тексту в термінах когерентності й когезії [56, с. 82–101; 61, с. 120]. Окрім того, підтверджуючи своє реноме “нео-Фьортіанців”, Дж. Сінклер, М. Стаббс, М. Култгард та їхні колеги спиралися на корпусні дані у розробці моделі розширеної лексичної одиниці (extended lexical unit) шляхом дослідження явищ колокації, тобто семантичної сполучуваності лексичних одиниць, колігації, тобто морфолого-синтаксичної зв’язності словосполучень, а також на явищах семантичної преференції та дискурсивної просодії. Під семантичною преференцією мається на увазі сполучуваність лексичної одиниці з одиницями певного лексико-семантичного поля (напр., див. [56, с. 141–142, 144; 61, с. 65, 88]), а під дискурсивною (семантичною) просодією розуміють сполучуваність лексичної одиниці з одиницями, які мають певну конотацію (напр., див. [56, с. 141, 144–145; 61, с. 65–66, 88]).

Варто зауважити, що хоч загальний за типом корпус Cobuild, створений представниками Бірмінгемської школи у 1980-х, ознаменував нову еру у розвитку корпусної лінгвістики, зокрема її лексикографічного крила, вони не були першовідкривачами у сфері побудови та аналізу електронних корпусів, які фіксували усне й писемне мовлення. До того часу вже існували такі класичні корпуси, як Браунівський, Ланкастерсько-Осло-Бергенський та Лондонсько-Лунський, які склалися зі зразків використання мови “в природних умовах”. Прикметно, що їхні укладачі ставили за мету не дослідження дискурсу, а виявлення й опис лексико-граматичних закономірностей мови на досить багатому матеріалі, вибраному з текстового корпусу.

Жанровий напрям. Висхідний лексико-граматичний підхід до аналізу дискурсу, формально прирівнюваного до тексту [66, с. 270], характеризує й ранні корпусні розвідки, домінантними для яких є проблеми жанру, регістру та стилю (див. огляд у [32, с. 176–178; 37, с. 255–258]). Першість в аналізі жанрової варіативності дискурсу в корпусному вимірі закріплена за американським лінгвістом Д. Байбером, професором Університету Північної Арізони, та британським лінгвістом Дж. Свейлзом, який вже багато років працює в Мічиганському університеті. Зародженню цього напрямку досліджень сприяли принаймні два чинники: усвідомлення лінгвістами того факту, що ті самі мовні феномени можуть по-різному функціонувати у текстах різних типів, та переоцінка цінності малих спеціалізованих корпусів у корпусній лінгвістиці. По-перше, переглянувши попередні визначення жанру як класу цілеспрямованих комунікативних подій [63, с. 58], жанру як риторичної та соціальної дії [20], чи то жанру як стадіального цілеспрямованого соціального процесу, що реалізується через регістр [48, с. 505], дискурсологи дійшли розуміння жанру як явища, що належить до “вживання мови в конвенціалізованому комунікативному оточенні задля вираження певного набору комунікативних

цілей дисциплінарного або соціального інституту, що приводить до утворення стабільних структурних форм шляхом накладання обмежень на використання лексико-граматичних та дискурсивних ресурсів” [21, с. 23]. Таке визначення видається цілком прийнятним для потреб корпусних досліджень, зважаючи на те, що інструментарій корпусного аналізу почали застосовувати для з’ясування властивостей різних типів тексту на мікрорівні та екстраполяції цих властивостей на текстовий маркорівень. Так, предметом дослідження виступили дистрибуція та текстові функції дієслівних форм, що виражали категорії часу, виду, модальності тощо в наукових статтях [63], спортивних коментарях [34] або текстах економічного спрямування [23] (див. детальніший огляд у [66, с. 272]). Ретельний комп’ютерний аналіз різножанрових текстів на предмет виявлення лексичних повторень уможливив виокремлення дискурсивних одиниць на основі лексику (у термінах Байбера [22, с. 17]) та встановлення їхніх системних закономірностей та дискурсивних функцій на наступних етапах дослідження. Окрім цього, було запропоновано методики не тільки для висхідних жанрових досліджень дискурсу, а й для низхідних. Наприклад, дотримуючись основ жанрового аналізу риторичних ходів, представленого Дж. Свейлзом [63, с. 140], та багатовимірного підходу до аналізу організації дискурсу, розробленого Д. Байбером та його колегами [22], Б. Каноксілапатам [там само, с. 73–119] пропонує низхідну модель аналізу дискурсивних ходів, а М. Антоні та К. Гладков [там само, с. 121–151] ілюструють низхідну модель аналізу риторичних апелятивів, рухаючись від питань про комунікативні функції текстів певного жанру, зібраних в усьому корпусі, до питань про послідовності типів досліджуваних одиниць у конкретних текстах.

По-друге, на противагу гонитві за надвеликими репрезентативними електронними мовними корпусами, проголошеній зокрема “бірмінгемцями” – згадаймо хоча б вислів Сінклера “маленький не означає прекрасний” [56, с. 189], що було цілком виправданим для цілей лексико-граматичного опису мови та розвитку лексикографії, – виявилось, що здебільшого істотно менші за обсягом спеціалізовані корпуси можуть бути більш придатними для аналізу певного жанру, певної комунікативної ситуації або структури певного різновиду дискурсу [22, с. 18; 26, с. 2]. Треба визнати, що базова стилістична та жанрова категоризація була введена й до таких великих репрезентативних корпусів, як Браунівський, Ланкастерсько-Осло-Бергенський та Лондонсько-Лунський. Проте ціле покоління спеціалізованих корпусів, як-от Мічиганський корпус академічного усного мовлення (MICASE) або корпус розмовної англійської (CANCODE), яке з’явилося за останні понад двадцять років для представлення конкретних фрагментів мовленнєвої діяльності, вирізняється більш деталізованою жанровою диференціацією текстів (див. докладніше у [50]) та складнішими автоматизованими алгоритмами пошуку даних.

Критичний напрям. Як альтернативу двом попереднім дослідницьким напрямам, у Ланкастерському університеті розвинули ідею залучати корпусні методи до критичного дискурс-аналізу (КДА). Зокрема, було запропоновано використовувати потенціал комп’ютерів для пояснення того, “як певні дискурси, вкорінені в певні соціокультурні контексти, конструюють реальність, соціальну ідентичність і соціальні відносини” [38, с. 1]. Місце зародження критичного напрямку корпусних досліджень дискурсу не випадкове, адже саме в Ланкастерському університеті працював один із засновників КДА Н. Ферклаф, ідеї якого вплинули на ланкастерських корпусних лінгвістів [18, с. 7], а пізніше з цим університетом була пов’язана ще одна провідна постать для КДА – Р. Водак. Показово, що з самого початку Г. (Гардт-)Маутнер [38, с. 1–3] визнала, що йдеться передусім про розширення методики КДА, а не методики корпусної лінгвістики, і що корпусні процедури сприймаються як додаткові до методів КДА, а не як їхні замітники, оскільки цілісний підхід до тексту та зосередженість на інтерфейсі дискурсу й суспільства, характерні для КДА, важко поєднати з корпуснодопоміжним аналізом. Зрештою методологічний дисбаланс між корпусною лінгвістикою та КДА залишається актуальною проблемою й до сьогодні, адже в розвідках, виконаних у межах цього напрямку,

здебільшого помітно переважає або корпусний підхід, або критичний [51, с. 17]. Складнощі теоретико-методологічного характеру викликає традиційне для КДА екстралінгвістичне розуміння дискурсу як соціальної практики або радше різноманітних соціальних практик, пов'язаних з певними ідеологічними поглядами на суспільні відносини, а отже об'єктом дослідження виступають різноманітні соціально значущі дискурси, як-от дискурс влади, дискурс “нового лейборизму”, дискурс расизму тощо. (Принагідно зауважимо, що саме для цього напряму характерне використання терміна *дискурс* у множині на відміну від структурно та функціонально орієнтованих розумінь дискурсу, наведених вище, у межах яких термін *дискурс* вживають переважно в однині. Така тенденція помітна і в англійських, і в українськомовних наукових текстах.) Оскільки безпосереднє вивчення соціальних практик за допомогою методів корпусної лінгвістики є, очевидно, проблематичним, задля уможливлення корпусного підходу до КДА Г. Маутнер пропонує звести визначення дискурсу до певної множини “автентичних текстів, використаних у багаторівневих середовищах з метою виконання соціальних функцій” [49, с. 123–124]. Отже, корпусний аналіз дискурсу в межах КДА спрямований на виявлення закономірностей використання мови в тексті на тлі соціального контексту, а критичний характер аналізу зумовлює розкриття і піддавання сумніву усталених припущень про мову і соціальні феномени, а також визнання дискурсу як потенційно потужного чинника соціальних змін. КДА можна проводити на матеріалі як малих спеціалізованих корпусів, індивідуально створених ученими за допомогою доступного програмного забезпечення, так і готових великих корпусів. У разі комбінування малих і великих корпусів для цілей КДА останні здебільшого виконують роль референтних або допомагають дійти певних узагальнень. Водночас ступінь залучення корпусних даних до КДА варіюється залежно від того, наскільки (системно) вираженим на лексичному рівні є кожне досліджуване явище чи процес, адже основними пошуковими одиницями в електронному корпусі є конкретні словоформи, морфи або словосполучення. Якщо дослідження в рамках КДА обмежується аналізом на макрорівні, то формулювання гіпотези та інтерпретація дослідницького матеріалу відбуваються за канонами КДА, а роль електронного корпусу може звестися до ілюстративної.

На окрему увагу заслуговує типовий для КДА компонент ідеології у зв'язку з використанням методів корпусної лінгвістики для аналізу дискурсу. У рамках КДА очікується, що дослідник не нейтральний у ставленні до дійсності, а позиціонує себе як (певною мірою) упереджений коментатор з вираженими поглядами лівого спрямування, котрий виходить з припущення про репродукування і легітимацію соціальної нерівності та несправедливості мовними засобами [67, с. 158; 51, с. 133]. Така епістемологічна установка науковця обмежує інтеграцію корпусних методів до аналізу дискурсу. З іншого боку, на думку М. Стаббса [59, с. 203], корпусні лінгвісти можуть вивчати питання відношення дискурсу до влади, звертаючись не суто до положень і традиційних методів КДА в термінах Н.Ферклафа, Т. ван Дейка чи Р.Водак, а до цілком загального припущення Галлідея про те, що будь-яке використання мови “закодовує” в собі зображення світу.

Еклектичний напрям. Різноманітні соціополітичні проблеми дискурсу перебувають у фокусі ще одного новітнього напряму корпусних досліджень, а саме *корпуснодопоміжного дискурсознавства* (corpus-assisted discourse studies), провідником якого виступає А. Партінгтон з Болонського університету. Проте на відміну від корпусних досліджень у межах КДА з акцентом останнього на критичному аналізі у сфері соціальних наук корпуснодопоміжне дискурсознавство позиціонується як еклектична підгалузь корпусної лінгвістики [54, с. 328], яка вивчає “форму і / або функцію мови як *комунікативного дискурсу*” (курсив оригінальний), інкорпоруючи до аналізу використання комп'ютеризованих корпусів [там само, с. 10]. Згідно з твердженням авторів, корпуснодопоміжним цей напрям називають тому, що процедури корпусного аналізу інтерпретовано лише як один з інструментів у поєднанні з необмеженою кількістю та широким

спектром інших для досягнення “найбільш задовільних та остаточних результатів” [там само]. Не прив’язаний цей напрям і до якоїсь певної школи дискурс-аналізу, зокрема й до КДА. Більш того, на відміну від корпусних досліджень у дусі КДА корпуснодопоміжне дискурсознавство не сповідує жодної генеральної політичної програми та має суттєві відмінності у підходах до обробки та аналізу мовних даних.

Теоретичним підґрунтям корпуснодопоміжного дискурсознавства слугують пізні роботи М.Стаббса [59; 60; 61], нео-Фьортіанця та представника Бірмінгемської школи корпусної лінгвістики, який розширив спектр своїх досліджень, звернувшись до припущення Е. Геллнера (див. [60, с. 92]) про неможливість зрозуміти світ лише дивлячись на нього. У зв’язку з цим окреслюється загальна мета корпуснодопоміжного дискурсознавства – розкривати неочевидні значення в досліджуваних типах дискурсу [54, с. 11].

На відміну від інших згаданих напрямів корпуснодопоміжне дискурсознавство більшою мірою враховує ментальні процеси, які беруть участь в організації дискурсу. Розвиваючи ідею про діалектику ідіоматичності (сполучуваності) та відкритого вибору в процесі організації дискурсу, запропоновану Дж. Сінклером [56, с. 29–30] у межах корпусних студій лексичної граматики, А. Партінгтон [54, с. 26–41] вказує на напівавтоматичний характер використання мови, що забезпечується напівсвідомим вибором учасниками комунікації певних мовних засобів серед розмаїття складних підсистем мови, які частково накладаються одна на одну, а також простежує зв’язок між принципами ідіоматичності й відкритого вибору та поняттями скрипту й міркування на основі правил (rule-driven reasoning). Крім того, до теоретичного підґрунтя корпуснодопоміжного дискурсознавства належать нав’язні психологією поняття лексичного праймінгу в термінах М. Гоуї [40], тобто самовідтворюваного ментального явища, завдяки якому спроможність використання лексичної одиниці у спілкуванні зумовлюється попереднім досвідом її прочитання / прослуховування, а також проведенням аналогії з іншими подібними лексичними одиницями, та поняття оцінювання в термінах Дж. Томпсона і С. Ганстон [41, с. 13; 65, с. 1–27], обмеженого в цитованих роботах вказівкою на гарну або погану якість об’єкта оцінювання в процесі комунікації. Матеріалом дослідження в межах еkleктичного напрямку слугують переважно спеціалізовані корпуси, що ілюструють різноманітні типи дискурсу.

Спектр сучасних корпусних досліджень, у яких фігурує дискурс, не обмежується згаданими чотирма напрямками. Останнім часом, наприклад, помітне формування таких відгалужень, як корпусна прагматика, об’єктом вивчення якої є передусім дискурсні маркери в електронних мовних корпусах [29], корпусна стилістика [47] та корпусна соціолінгвістика [17; 33], які досліджують відповідно різні аспекти художнього дискурсу та проблеми соціальної варіативності мовлення за допомогою процедур корпусного аналізу. Проте ці відгалуження ґрунтуються в першу чергу на відповідному доробку прагматики та стилістики чи інших галузей, а процедури корпусного аналізу використовуються як допоміжні, що включаються до методики дослідження. Разом з тим, розвідки окремих вчених нерідко поєднують в собі компоненти різних напрямів корпусних студій дискурсу відповідно до заявленої мети та завдань дослідження. Наприклад, цікавою є нова сфера мультимодальних корпусних студій, що охоплюють як вербальний, так і невербальний дискурс, аналізуючи, зокрема, жести в процесі комунікації [57].

Для виявлення тенденцій у висвітленні проблем корпусного вивчення дискурсу на сучасному етапі становлення цієї царини ми проаналізували наукові публікації, які вийшли друком у впливових закордонних наукових видавництвах упродовж останніх років. Виявилось, що проблемам корпусної лінгвістики присвячено щонайменше чотири міжнародних наукових журнали: “International Journal of Corpus Linguistics” (John Benjamins), “Corpora” (Edinburgh University Press) та “Corpus Linguistics and Linguistic Theory” і “ICAME Journal” (обидва видаються De Gruyter). Проте, наскільки відомо авторці цих рядків, наукового журналу, присвяченого суто проблемам корпусних досліджень дискурсу, досі немає.

Огляд статей, опублікованих у згаданих журналах за 2013 – 2017 роки, показав, що найширше дискурс як об'єкт корпусних досліджень висвітлено у періодичних виданнях “Corpora” та “International Journal of Corpus Linguistics”. Зокрема, редакція наукового журналу “Corpora” відзначає, що порівняно з першими номерами журналу в 2006 році останнім часом помітно збільшилася кількість авторів, які використовують електронні корпуси для дослідження дискурсу як у межах лінгвістики, так і в царині суспільних наук [52, с. 1]. Так, перший випуск за 2013 рік містить наукові статті за напрямками корпуснодопоміжного дискурсознавства та корпусного КДА, а другий випуск того самого року цілком присвячено корпусним дослідженням жанрової варіативності дискурсу в ключі методики багатовимірної аналізу Д. Байбера. Правовий дискурс і взаємодія між корпусною лінгвістикою та юрислінгвістикою стали лейтмотивом другого випуску за 2015 рік, а в усіх трьох випусках за 2016 рік під кутом зору корпусного аналізу порушено найрізноманітніші проблеми, як-то: поняття європейськості у пісенних текстах конкурсу “Євробачення”, вживання носіями мови й іноземцями пасивних дієслівних форм в академічній англійській, відхилення від норм правопису в міжкультурному електронному спілкуванні, актуалізація гендерних стереотипів у туристичному дискурсі, оцінювання і позиціонування суб'єкта в різних сферах комунікації, а також особливості оповіді у художньому дискурсі з позицій корпусної стилістики та когнітивної поетики.

Періодичне видання “International Journal of Corpus Linguistics” також зосереджує увагу на емпіричних дослідженнях мови та публікує праці, що охоплюють методологічні, прикладні й теоретичні аспекти всіх галузей теоретичної лінгвістики, зокрема лексикологію, граматику, стилістику, соціолінгвістику, дискурсологію, порівняльне мовознавство, та прикладної лінгвістики, а саме: викладання мови, перекладознавство, юрислінгвістика тощо. Попри такий широкий спектр проблематики журналу його спрямованість на аналіз природної мови в умовах реального спілкування дає підстави кваліфікувати наведені дослідження принаймні як потенційно зорієнтовані на вивчення дискурсу. Підтверджує це припущення й кількісний параметр: термін *дискурс* трапляється в середньому в 90% публікацій за 2013 – 2016 роки. Характерно, що статті, безпосередньо присвячені питанням структури дискурсу, способів його організації, встановлення ознак його різновидів тощо, становлять у середньому одну п'яту публікацій. Наприклад, у випусках журналу за останній рік порушено проблеми сегментації дискурсу за допомогою програмного забезпечення, розкриття особливостей електронної комунікації в корпусах, що представляють розмовне мовлення, виявлення концептуальних метафор у дискурсі, обмеженому звуженою тематикою або ситуацією спілкування, залежності лексичної варіативності від дискурсивних функцій у так званій родині Браунівських корпусів (the Brown family) тощо.

Натомість журнал “Corpus Linguistics and Linguistic Theory” переважно акцентує увагу на вивченні – за допомогою корпусних методів – традиційних проблем фонології, морфології, синтаксису та прагматики, що відображено й у назві видання. Питання аналізу дискурсу перебувають на маргінесі та згадуються переважно в контексті лексико-граматичних і прагматичних досліджень. Періодичне видання “ICAME Journal” від часу свого заснування зосереджене суто на англійських корпусах та охоплює проблеми не тільки їх вивчення, але й укладання та обробки засобами програмного забезпечення, а також розкриває інші питання технічного характеру. Ще однією визначальною рисою цього журналу є переважання кількості рецензій на монографії над кількістю дослідницьких статей. Згадки про корпусний аналіз дискурсу є у двох п'ятих публікацій за 2014 – 2017 роки, проте більш ґрунтовно питання організації дискурсу або специфіки певних різновидів дискурсу висвітлено в одиничних дослідницьких статтях за вказаний період.

З іншого боку, помітне зацікавлення дискурсологів інструментарієм досліджень, що його пропонує корпусна лінгвістика. За останні декілька років дані різноманітних електронних корпусів використано у низці публікацій у спеціалізованих наукових журналах, присвячених

проблемам вивчення дискурсу, як-от: “Discourse Studies”, “Discourse & Society” або “Discourse & Communication”, проте ступінь залучення процедур корпусного аналізу в різних публікаціях не однаковий і залежить як від епістемологічної позиції дослідників, так і їхньої технічної вправності.

Значне поживлення інтересу науковців до корпусних досліджень дискурсу у XXI столітті спричинило появу низки вузькопрофільних монографій. Інноваційні роботи А. Паркінгтона та його колег [53] і П. Бейкера [16] зробили вагомий внесок у побудову містка між двома галузями, заклики до чого неодноразово лунали раніше. Зокрема, у першій зі згаданих праць введено саме поняття корпуснодопоміжного дискурсознавства як різновиду корпусної лінгвістики, у межах якого здійснено аналіз форм і функцій дискурсу за допомогою кількісних і якісних методів. Друга стала практичним порадиником у створенні й аналізі електронних текстових корпусів для виявлення закономірностей у мовленнєвій діяльності учасників різноманітних комунікативних ситуацій. Кілька знакових колективних монографій, що вийшли слідом, мали на меті дослідити засобами корпусної лінгвістики структуру та організацію дискурсу в окремих сферах комунікації (напр., [22]), ввібрати доробок авторів, що мають різноманітні погляди на феномен дискурсу, та охопити максимально різні типи текстів і мовленнєвих реєстрів (напр., [18; 27]), а також продовжити розробку теоретико-методичної бази корпуснодопоміжного дискурсознавства (напр., [54]).

Вже понад десять років корпусна лінгвістика як галузь прикладного мовознавства регулярно привертає увагу українських мовознавців (див. огляд у Плахотнікової [10]). Однак до досліджень різних аспектів дискурсу процедури корпусного аналізу залучають хіба що поодинокі вітчизняні науковці. Так, Т.В. Угрин установлює зовнішні топоси у французькому газетному дискурсі 2004 – 2009 років стосовно українських політичних лідерів на матеріалі електронного корпусу з п’яти періодичних видань, послуговуючись програмним забезпеченням *Lexico3*, розробленим науковцями Університету Сорбон Нувель Париж для потреб лексикометричного аналізу [11]. Т.В. Бобкова опрацьовує підкорпус текстів законодавчих документів, інтегрований до Корпусу текстів української мови на базі КНУ ім. Т. Шевченка, з метою “укладення Словника колокацій українського юридичного дискурсу” [3, с. 94]). Соціолінгвістичні, жанрові та дискурсивні особливості ірландського варіанту англійської мови, представлені в корпусі ICE-Ireland, привертають увагу А.Д. Белової [2], а соціолінгвістичне та жанрово-стилістичне варіювання лексико-граматичних засобів на матеріалі Британського національного корпусу розглядає О.І. Ванівська [4]. В.В. Жуковська і В.В. Шилок [7] досліджують особливості соціолінгвістичної ідентифікації мовців за допомогою маркерів позиції суб’єкта в усному американському академічному дискурсі на матеріалі Мічиганського корпусу академічного мовлення (MICASE).

Водночас деякі українські дослідники (напр., [6, с. 88]) помилково ототожнюють звичайний пошук певних мовних одиниць у сервісі “Google” з корпусним аналізом так званого “інтернет-дискурсу”, що не відповідає базовим положенням та методичним канонам корпусної лінгвістики. Насправді ресурси Інтернету можна використовувати для різноманітних потреб корпусної лінгвістики, коли йдеться про створення електронного текстового корпусу на основі, наприклад, веб-сторінок, автоматично вибраних за певними заданими параметрами, як-от наявність у текстах веб-сторінок пошукових слів або належність веб-сторінок до певних доменів – залежно від мети дослідження. Інструментом для швидкої побудови корпусу на матеріалі інтернет-ресурсів може бути, наприклад, програмне забезпечення *BootCaT* [19], наявне у вільному доступі. Корпус, створений за його допомогою, придатний для подальшої обробки типовими корпусними програмами на кшталт *Sketch Engine*. Більше того, сформувалася окрема ділянка корпусної лінгвістики, що зосереджена на дослідженнях “всесвітньої павутини” як корпусу за відповідними методиками аналізу. Переваги та недоліки такого підходу не раз слугували предметом дискусій у галузях корпусної та комп’ютерної лінгвістики [28; 43; 46]. З іншого боку, треба усвідомлювати,

що навіть сам факт застосування електронного корпусу в процесі проведення певного лінгвістичного дослідження не перетворює його на дослідження з корпусної лінгвістики [53, с. 12], якщо не використано процедури корпусного аналізу для відмежування окремих випадків використання мови від системи, винятків від типових ознак, “шуму” від сигналів.

Незважаючи на вищеописану історію тривалих контактів корпусної лінгвістики та дискурсології, для подальшої ефективної інтеграції цих галузей потрібно знайти шляхи розв’язання низки проблем теоретико-методологічного, методичного та технічного характеру, що має стати предметом окремої наукової дискусії. У цій статті лише побіжно розглянемо “зони турбулентності”, які було виявлено в процесі зближення корпусного і дискурсологічного підходів. Зокрема, потребують перегляду такі фундаментальні, але неоднозначні поняття, як *дискурс*, *контекст*, *текст* [54, с. 2–5; 68; 69; 70; 71]. Серйозний виклик становить необхідність гармонізації методики дослідження, адже йдеться про співвідношення кількісних і якісних методів аналізу, вибір висхідного або низхідного вектору аналізу, встановлення балансу між описом та інтерпретацією мовного матеріалу, ступінь залучення позакорпусних даних, якщо таке станеться. Особливі вимоги висувають до структури корпусу та його розмітки, адже відомо, що деякі корпуси краще відповідають потребам досліджень дискурсу, ніж інші [64; с. 150–151; 69, с. 50]. Гостро стоїть питання про узгодження одиниць дослідження дискурсу та пошукових одиниць у корпусі, особливо в тих випадках, коли аналізовані явища не (регулярно) актуалізуються на лексичному рівні. Безперечно, це не повний перелік проблем.

Водночас, спираючись на доробок вчених у царині корпусних студій дискурсу та виходячи з переконання в тому, що орієнтація на трансдисциплінарність сучасних лінгвістичних студій, якою передбачено концептуальний та функціональний синтез методологій (а не тільки окремих аналітичних процедур) є запорукою сталого розвитку лінгвістики, вважаємо перспективною подальшу інтеграцію корпусної лінгвістики та дискурсології з метою розбудови нової галузі мовознавчих пошуків – *корпусної дискурсології*, яка охоплюватиме онтологічний (переосмислення природи дискурсу та суміжних понять у координатах свободи вибору і детермінізму, пошуку істини та прагнення до консенсусу тощо) й епістемологічний (способи пізнання різних типів дискурсу, “схоплених” електронними текстовими корпусами) виміри. Принагідно зазначимо, що в дусі Американської академії мистецтв і наук [15, с. 14, 18], ми дотримуємося розмежування мультидисциплінарних, міждисциплінарних та трансдисциплінарних досліджень залежно від рівня інтеграції різних галузей: від співпраці та пошуку точок дотику до синтезу методологій. Отже, корпусна дискурсологія постає як нова методологічна платформа для дослідників дискурсу, яка передбачає орієнтацію на доказовість (аргументованість) основних положень дослідження завдяки посиленій увазі до уніфікації критеріїв і процедур відбору мовного матеріалу у надвеликих обсягах та можливості верифікувати результати аналізу з використанням ІТ технологій, а також націленість на розв’язання практичних завдань у різноманітних сферах мовленнєвого спілкування на тлі соціальної і психологічної контекстуалізації дискурсу.

Установлення категорійно-поняттєвого апарату, предмета й об’єкта, завдань, проблем і принципів корпусної дискурсології дозволить розширити горизонти двох уже наявних галузей мовознавства – корпусної лінгвістики та дискурсології – а також створить умови для актуалізації в новій трансдисциплінарній дослідницькій сфері здобутків лінгвістики тексту, інтерпретації тексту, лінгвопрагматики, комунікативної лінгвістики, соціолінгвістики тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд И.В. Основы научных исследований в лингвистике : учебное пособие / И.В. Арнольд. – М. : Высш. шк., 1991. – 140 с.
2. Белова А.Д. Английский язык в Ирландии по данным корпуса ICE-Ireland / А.Д. Белова // Лінгвістика ХХІ століття : нові дослідження і перспективи. – К. : Логос, 2009. – С. 30–41.

3. Бобкова Т.В. Етапи розробки лексикографічного корпусу українських законодавчих документів / Т.В. Бобкова // Мовні і концептуальні картини світу. – 2014. – Вип. 48. – С. 89–104.
4. Ванівська О.І. Залучення даних соціолінгвістики та жанрології до системної і корпусної лінгвістики / О.І. Ванівська // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Сер. : Філологічна. – 2013. – Вип. 37. – С. 63–65.
5. Вороб'єва О.П. Лінгвістика сьогодні : реінтерпретація епістемати / О.П. Вороб'єва // Вісник КНЛУ. Сер. : Філологія. – 2013. – Т. 16, № 2. – С. 41–47.
6. Гордій О. Частотність вживання фразеологічних експресивів і комунікативів німецької мови в інтернет-дискурсі / О. Гордій // *Studia Methodologica*. – 2014. – Вип. 36. – С. 86–93.
7. Жуковська В.В. Статистична верифікація соціолінгвістичної ідентифікації мовця в усному американському академічному дискурсі / В.В. Жуковська, В.В. Шилюк // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія : Філологічна. – 2015. – Вип. 54. – С. 105–108.
8. Кубрякова Е.С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века (опыт парадигмального анализа) / Е.С. Кубрякова // *Язык и наука конца 20 века : [сб. статей] / [под ред. акад. Ю.С. Степанова]*. – М. : Рос. гос. гуманитар. ун-т, 1995. – С. 144–238.
9. Лещак О.В. Очерки по функциональному прагматизму : методология – онтология – эпистемология / О.В. Лещак. – Тернополь ; Кельце : Підручники & посібники, 2002. – 255 с.
10. Плахотнікова О.Ю. Сучасний стан корпусних досліджень в Україні / О.Ю. Плахотнікова // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія : Філологічна. – 2015. – Вип. 56. – С. 242–244.
11. Угрин Т.В. Зовнішні топоси французького медійного дискурсу стосовно українських політиків (2004–2009 рр.) / Т.В. Угрин // *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. – 2010. – Вип. 18. – С. 440–450.
12. Ярошевский М.Г. Послесловие / М.Г. Ярошевский // *Выготский Л.С. Собрание сочинений : [в 6 т.] / [гл. ред. А.В. Запорожец]*. – М. : Педагогика, 1982–1984. – Т. 6 : Научное наследство. – 1984. – С. 329–347.
13. *Academic discourse* / [ed J. Flowerdew]. – [Originally published in 2002 by Pearson Education Limited]. – London ; New York : Routledge, 2013. – x, 341 p.
14. Anthony M. Rhetorical appeals in fundraising / M. Anthony, K. Gladkov et al. // *Discourse on the move: using corpus analysis to describe discourse structure* / D. Biber, U. Connor and Th. A. Upton. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins, 2007. – P. 121–151.
15. *ARISE II – Unleashing America's research & innovation enterprise [Report]*. – Cambridge, MA : American Academy of Arts and Sciences, 2013. – xiv, 52 p.
16. Baker P. Using corpora in discourse analysis / P. Baker. – London : Continuum, 2006. – 206 p.
17. Baker P. Sociolinguistics and corpus linguistics / P. Baker. – Edinburgh : Edinburgh University, 2010. – 200 p.
18. Baker P. Introduction / P. Baker, T. McEnery // *Corpora and discourse studies : integrating discourse and corpora* / [eds P. Baker, T. McEnery]. – Basingstoke ; New York : Palgrave Macmillan, 2015. – P. 1–19.
19. Baroni M. BootCaT : Bootstrapping corpora and terms from the web / M. Baroni, S. Bernardini // *Proceedings of LREC 2004*. – Paris : European Language Resources Association (ELRA), 2004. – P. 1313–1316.
20. Bazerman Ch. Systems of genres and the enactment of social intentions / Ch. Bazerman // *Genre and the new rhetoric* / [eds A. Freedman, P. Medway]. – London : Taylor & Francis, 1994. – P. 79–101.
21. Bhatia V.K. Worlds of written discourse : a genre-based view / V.K. Bhatia. – London ; New York : Continuum, 2004. – 228 p.
22. Biber D. *Discourse on the move : using corpus analysis to describe discourse structure* / D. Biber, U. Connor and Th. A. Upton. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins, 2007. – xii, 290 p.

23. Bondi M. English across genres : language variation in the discourse of economics / M. Bondi. – Modena : Edizioni Il Fiorino, 1999. – 222 p.
24. Carter R. Introduction / R. Carter // Trust the text : language, corpus and discourse / J. Sinclair. – London ; New York : Routledge, 2004. – P. 1–6.
25. Cognitive linguistics : the quantitative turn : the essential reader / [ed L. A. Janda]. – Berlin : De Gruyter Mouton, 2013. – 289 p.
26. Connor U. Introduction / U. Connor, T.A. Upton // Discourse in the professions : perspectives from corpus linguistics / [ed U. Connor, T.A. Upton]. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2004. – P. 1–8.
27. Corpora and discourse : the challenges of different settings / [eds A. Ddel, R. Reppen]. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins, 2008. – vi, 295 p.
28. Corpus linguistics and the Web / [eds M. Hundt, N. Nesselhauf, C. Biewer]. – Amsterdam ; New York : Rodopi, 2007. – vi, 305 p.
29. Corpus pragmatics : a handbook / [eds K. Aijmer, C. Rühlemann]. – Cambridge : Cambridge University Press, 2014. – 480 p.
30. Exact methods in the study of language and text : : dedicated to Professor Gabriel Altmann on the occasion of his 75th birthday / [eds P. Grzybek, R. Köhler]. – Berlin ; New York : Mouton de Gruyter, 2007. – xxi, 767 p.
31. Firth J.R. Papers in Linguistics 1934–1951 / J.R. Firth. – London : Oxford University Press, 1957. – xii, 233 p.
32. Flowerdew L. Corpus-based discourse analysis / L. Flowerdew // The Routledge handbook of discourse analysis / [eds J.P. Gee, M. Handford]. – London ; New York : Routledge, 2012. – P. 174–187.
33. Friginal E. Corpus-based sociolinguistics : a guide for students / E. Friginal, J.A. Hardy. – London ; New York : Routledge, 2014. – xvi, 312 p.
34. Ghadessy M. The language of written sports commentary : soccer – a description / M. Ghadessy // Registers of written English : situational factors and linguistic features / [ed M. Ghadessy]. – London ; New York : Pinter, 1988. – P. 17–51.
35. Gries S.Th. Quantitative corpus linguistics with R : a practical introduction / S.Th. Gries. – New York ; London : Routledge, 2009. – xii, 248 p.
36. Halliday M.A.K. Introduction to Functional Grammar / M.A.K. Halliday. – [1st and 2nd editions]. – London : Edward Arnold, 1985; 1994. – xxxv, 387 p. ; xxxv, 434 p.
37. Handford M. What can a corpus tell us about specialist genres? / M. Handford // The Routledge handbook of corpus linguistics / [eds A. O’Keeffe, M. McCarthy]. – New York : Routledge, 2010. – P. 255–269.
38. Hardt-Mautner G. Only connect : critical discourse analysis and corpus linguistics [Electronic resource] / G. Hardt-Mautner // UCREL Technical Papers 6. – Lancaster : University of Lancaster, 1995. – Available at: http://www.comp.lancs.ac.uk/ucrel/tech_papers.html
39. Harris Z.S. Discourse analysis / Z.S. Harris // Language. – 1952. – Vol. 28, No.1. – P. 1–30.
40. Hoey M. Lexical priming : a new theory of words and language / M. Hoey. – London : Routledge, 2005. – 220 p.
41. Hunston S. Corpus approaches to evaluation : phraseology and evaluative language / S. Hunston. – London : Routledge. 2010. – 212 p.
42. Kanoksilapatham B. Rhetorical moves in biochemistry research articles / B. Kanoksilapatham // Discourse on the move : using corpus analysis to describe discourse structure / D. Biber, U. Connor and Th. A. Upton. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins, 2007. – P. 73–119.
43. Kilgarriff A. Introduction to the special issue on the Web as Corpus / A. Kilgarriff, G. Grefenstette // Computational Linguistics. – 2003. – Vol. 29, No. 3. – P. 333–347.

44. Langacker R.W. *Cognitive grammar : a basic introduction* / Ronald W. Langacker. – Oxford : Oxford University Press, 2008. – x, 562 p.
45. Lavid J. *To the memory of John Sinclair, Professor of Modern English Language* / J. Lavid // *Estudios Ingleses de la Universidad Complutense*. – 2007. – Vol. 15. – P. 9–12.
46. Lew R. *The web as corpus versus traditional corpora* / R. Lew // *Contemporary corpus linguistics* / [ed P. Baker]. – London : Continuum, 2009. – P. 289–300.
47. Mahlberg M. *Corpus stylistics and Dickens's fiction* / M. Mahlberg. – New York ; London : Routledge, 2013. – 240 p.
48. Martin J.R. *English text : system and structure* / J.R. Martin. – Philadelphia ; Amsterdam : John Benjamins, 1992. – xiv, 620 p.
49. Mautner G. *Checks and balances : how corpus linguistics can contribute to CDA* / G. Mautner // *Methods of critical discourse analysis* / [eds R. Wodak, M. Meyer]. – [2nd revised edition]. – London : Sage, 2009. – P. 122–143.
50. McCarthy M. *Spoken language and applied linguistics* / M. McCarthy. – Cambridge : Cambridge University Press, 1998. – 206 p.
51. McEnery T. *Corpus linguistics : method, theory and practice* / T. McEnery, A. Hardie. – Cambridge : Cambridge University Press, 2012. – 312 p.
52. McEnery T. *Editorial* / T. McEnery // *Corpora*. – 2015. – Vol, 10, No. 1. – P. 1–3.
53. Partington A. *Corpora and discourse : a most congruous beast* / A. Partington // *Corpora and discourse* / [eds A. Partington, J. Morley, L. Haarman]. – Bern ; New York : Peter Lang, 2004. – P. 11–20.
54. Partington A. *Patterns and meanings in discourse : theory and practice in corpus-assisted discourse studies (CADS)* / A. Partington, A. Duguid, Ch.Taylor. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins, 2013. – 371 p.
55. Partington A. *Using corpora in discourse analysis* / A. Partington, A. Marchi // *The Cambridge handbook of English corpus linguistics* / [eds D. Biber, R. Reppen]. – Cambridge : Cambridge University Press, 2015. – P. 216–234.
56. Sinclair J. *Trust the text : language, corpus and discourse* / J. Sinclair. – London ; New York : Routledge, 2004. – 212 p.
57. *Spoken corpus linguistics : from monomodal to multimodal* / [eds S. Adolphs, R. Carter]. – London ; New York: Routledge, 2013. – 206 p.
58. Stubbs M. *Discourse analysis : the sociolinguistics of natural language* / M. Stubbs. – Chicago : University of Chicago Press, 1983. – 272 p.
59. Stubbs M. *Grammar, text, and ideology : computer-assisted methods in the linguistics of representation* / M. Stubbs // *Applied Linguistics*. – 1994. – 15(2). – P. 201–223.
60. Stubbs M. *Text and corpus analysis : computer-assisted studies of language and culture* / M. Stubbs. – Oxford : Blackwell, 1996. – 288 p.
61. Stubbs M. *Words and phrases : corpus studies of lexical. semantics* / M. Stubbs. – Oxford, UK ; Malden, MA : Blackwell, 2001. – 267 p.
62. Svensson P. *The landscape of digital humanities [Electronic resource]* / P. Svensson // *Digital Humanities Quarterly*. – 2010. – Vol. 4, No. 1. – Available at: <http://www.digitalhumanities.org/dhq/vol/4/1/000080/000080.html>
63. Swales J. M. *Genre analysis : English in academic and research settings* / J. M. Swales. – Cambridge : Cambridge University Press, 1990. – 274 p.
64. Swales J. M. *Integrated and fragmented worlds* / J.M. Swales // *Academic discourse* / [ed J. Flowerdew]. – [Originally published in 2002 by Pearson Education Limited]. – London ; New York : Routledge, 2013. – P. 150–164.
65. Thompson G. *Evaluation: an introduction* / G. Thompson, S. Hunston // *Evaluation in text* / [eds S. Hunston, G. Thompson]. – Oxford : OUP, 2000. – P. 1–27.

66. Thornbury S. What can a corpus tell us about discourse? / S. Thornbury // *The Routledge handbook of corpus linguistics* / [eds A. O’Keeffe, M. McCarthy]. – New York : Routledge, 2010. – P. 270–287.
67. Titscher S. Methods of text and discourse analysis / S. Titscher, M. Meyer, R. Wodak, E. Vetter ; translated from German by Bryan Jenner. – London ; Thousand Oaks, CA: Sage, 2000. – 278 p.
68. Tribble C. Corpora and corpus analysis : new windows on academic writing / C. Tribble // *Academic discourse* / [ed J. Flowerdew]. – [Originally published in 2002 by Pearson Education Limited]. – London ; New York : Routledge, 2013. – P. 131–149.
69. Virtanen T. Discourse linguistics meets corpus linguistics : theoretical and methodological issues in the troubled relationship / T. Virtanen // *Corpus linguistics refinements and reassessments* / [eds A. Renouf, A. Kehoe]. – Amsterdam ; New York : Rodopi, 2009. – P. 49–65.
70. Widdowson H. Discourse analysis : a critical view / H. Widdowson // *Language and Literature*. – 1995. – Vol. 4, No. 3. – P. 157–172.
71. Widdowson H. Critical practices : on representation and the interpretation of text / H. Widdowson // *Discourse and social life* / [eds S. Sarangi, M. Coulthard]. – Harlow, UK ; New York : Longman, 2000. – P. 155–169.

Дата надходження до редакції 18.05.2017